

spontanosti pod tlakem ducha tíže a za vedení kapitalismu, s nímž se na konec spolčil i jí osvobozený a vzbouřený proletariát a z jejíž civilisace si vzbouřené davy osvojily všechny hmotné výhody, když všichni zapomněli na vlastní podmínky jejího vzniku, na tvorbu kulturní. Východisko je, zdá se, patrné: v tom, že kulturnímu řádu v porušeném konsensu, dostane se onoho místa, jež mu v zájmu společnosti, kapitalismu, socialismu, davů i elity, náleží. Toho místa se mu dostane ve skladební společnosti. Svoboda může být jen svobodou v řádu.

Slovo definitivního ocenění bude možno říci o práci Fischerově až budeme mít i v rukou i druhou část. Přes to však můžeme již dnes s uznáním kvitovat jeho neúprosnou logičnost, s jakou se dobírá ke kořenům krise, která není jen krisí demokracie, nýbrž krisí společnosti vůbec, jakož i jeho skrytou obavu o demokracii, jež tvoří sympatické pozadí jeho objektivních šetření a jež jest ostatně i obavou nás všech. Domníváme se jen, že by bylo práci — jinak velmi hodnotné — prospělo, kdyby vedle ostatních pojmových objasnění více bylo zdůrazněno, že pojem demokracie měl v různých dobách různou náplň, že demokracie je spíše programem a postulátem, jenž se během dějin ponenáhlu realizuje, než něčím daným a hotovým, že i dnešní její pojmová náplň musí býti v souhlasu se změněnou sociální i kulturní strukturou společnosti a že jedna složka krise je dána právě též dissensem mezi touto buď změněnou, buď ještě plně nerozvitou sociální skutečností a existujícími ideologiemi. Jsme nadto přesvědčeni, kdyby se rozbořem objasnila všechna složitost předpokladů demokracie (hlavně ovšem psychologických, sociologických a filosofických), a kdyby se položila otázka, pokud je krise dána chyběním některého z těchto předpokladů, že by spravedlivějšího ocenění došel i Masarykův etický individualismus (je to správně formulováno?), neboť se domníváme, zdůrazňuje-li jej Masaryk, že tak činí ne proto, že by neviděl kritického stavu demokracie, nýbrž spíše právě naopak, že jej příliš vidí a že se rozvážně ptá, co dříve a co později, co více a co méně. A nepostihuje právě on nejhlubší kořen krise? Také bychom nemohli souhlasit, že Masarykovi je každý řád poddanstvím. Či nebyl to právě on, který učil, že nadosobní vazba společnosti nemůže být naindividuem přikládána z vnějšku, nýbrž že musí spontánně vyrůstat ze řádového tvoření individuí? (Tedy řádový individualismus!) Domníváme se, že při řešení problému demokracie — a ostatně i všech jiných sociálních problémů — obě stanoviska, stanovisko myslitele abstraktního a racionalistického a stanovisko myslitele konkrétního a realistického se musí účinně a plodně doplňovat.

Kniha Fischerova je aktuální, podnětná, kritická i konstruktivní a zaslouží si hojně pozorného čtenářstva.

Ing. Arn. Bláha.

FRANCESCO NITTI: LA DÉMOCRATIE. Paris, Alcan 1933. 430 + 507 str.

Dva svazky Nittiho spisu o demokracii jsou vlastně kulturně-politickými dějinami lidstva. Obsahují veliké množství materiálu, četnými citáty v poznámkách prozrazují autorovy značné vědomosti a sčtetlost. Je to zajímavá a poučná četba, ale dnešnímu čtenáři bude asi vadit rozsah spisu a pak jistá nepřehlednost. Nitti se snaží zdůvodnit svou zásadní víru v demokracii a neméně zásadní odpor proti každému absolutismu, ale právě toto časté a obšírné odůvodňování přináší s sebou mnohdy rozvláčnost a digrese, nemluvě o opakování. Nevím, kolik čtenářů přečte důkladně až do konce tyto dva svazky; myslím, že by bývalo věci samé prospělo více, kdyby se byl autor snažil zhustit výsledky svého badání a svých zkušeností do menší formy.

Jednotčím a sympatickým tonem spisu je, jak jsem již řekl, Nittiho veliká víra

v demokracii a neméně veliký odpor proti despotismu. Sleduje ustavičný proces demokratisace od konce XVIII. století, obecný zjev demokracie, která nastupuje všude, kde se lidstvo zbavuje zastaralého společenského života, kde se šíří vzdělání i blahobyt. Ale jde až k původním základům demokracie, k starověkým státním formám, v nichž demokracii představovaly tři principy: isonomie, rovnost před zákonem, isotimie, možnost dosáhnout všech veřejných funkcí a isegorie, svoboda mínění. Ale tyto starověké i středověké demokracie byly vlastně jen demokraciemi privilegovaných; neznaly našeho ideálu svobody a rovnosti všech. Tu vyslovila až americká ústava z r. 1787. Moderní demokracie je svým obsahem i vývojem americká.

Druhá kapitola jedná o interpretaci dějin a předvídání budoucnosti. V obou je Nitti skeptický. Interpretace dějin a tedy i soud nad různými politickými formami jsou určovány naším duševním stavem a životním a politickým názorem. Dějepisci viděli vždy dějiny jen prostřednictvím svých myšlenek a temperamentů. Nesnadnost ocenění není ve faktech, nýbrž v nás. Tak není na př. pravda, že Dante a Machiavel předvídali a připravovali jednotu Itálie. Není možno užívat při tom našich pojmů vlasti, svobody, národa, jichž oni neznali. Právě tak je nemožné mluvit o vlastenectví Gallů a Germánů; středověk neznal pojmu vlasti, nýbrž jen pojmy vasalství a věrnosti. Není také možno předvídat dějiny. Lidi nevedou hospodářské a materiální příčiny, nýbrž vášně a nikdo nemůže předvídat, jak se tyto vášně vyvinou.

Třetí kapitola líčí, jak pokrok vznikal vždy jen zápasem. Země, v nichž se nezápasí o politickou moc a kde každý jen poslouchá, nejsou svobodné, nejsou však ani silné a bohaté. Strany nejsou, jak myslil Rosmini, vždy zlem. Machiavelli viděl lépe, že všechny svobody byly vyrvány jen bojem. Rivalita stran byla vždy základní příčinou politických změn, bez nich nastává marasmus. Strany ovšem mohou škodit, změní-li se ve skupiny, které kladou stranický zájem nad zájem celku. Ale i tak přispívá opět existence protivných stran k odhalení jejich úmyslů. To je ovšem možno jen v demokracii; autoritářské monarchie a oligarchie udusí násilím všechny žaloby.

Čtvrtá a pátá kapitola líčí vytvoření moderní demokracie v Americe. Nevznikla z prací myslitelů a filosofů, nýbrž z nutnosti. Autoritářské evropské vlády vytvořily politickou a náboženskou emigraci, jejíž výsledkem bylo, že se na novém území sešli lidé vedení velikými ideály a velikým duchem svobody. Demokracie vznikla v Americe proto, že tam byly tehdy většinou střední třídy, ovládané duchem neodvislosti a svobody. Podmínkou demokracie je tedy četná a prospívající střední třída, která má pocit rovnosti svých práv a je zvyklá svobodně mluvit a jednat. Kde jsou proti sobě veliké bohatství a veliká chudoba, tam upadá země do oligarchie nebo tyranství. Kde má převahu střední třída, tam je vláda poměrně stálá a trvalá. Lid si chce zachovat a stabilisovat dobytá práva a směřuje k jinému konservatismu. Zato ctižádostivost bohatých ničí často státy pro svůj prospěch. Francouzská šlechta volala 1789 cizinu na záchranu svého jmění a moderní průmyslníci podporují reakce a přijímají nejhorší tyranství, aby neztratili svou moc.

Šestá kapitola jedná o krisi intelektuálů a mohla by se jmenovat „Zrada vzdělanců“. Nitti tvrdí, že vzdělanci neměli nikdy mnoho sympatií k demokracii. Obviňuje je, že stojí rádi na straně silnějšího a že jsou (zejména právníci) obhájci tradice a výsad. Odtud pak není daleko k reakci.

Šedmá kapitola líčí moderní kult „nadčlověka“. Tato potřeba výjimečných mužů, obdařených plnou mocí a řídících celý stát, je vždy výrazem mravní desorganise.

Země, které se i v tísní staví proti tomuto prostředku, mohou být jen země vzdělané, v nichž je četná a prosperující střední třída. V pořádných republikách je vždy odpor proti t. zv. výjimečným mužům. Žádáme spíše, aby vůdcové měli mravní rovnováhu, jasné ideje a přesný program. Nitti píše v této kapitole, že moderní parlamenty často dávají vládě nařizovací moc pro dobu zvláštních obtíží. Toto svobodné předání moci neuráží zásadu svobody, naopak, přepjatá demokracie může se stát demokracií osudnou.

Osmá a devátá kapitola líčí dějinný vývoj monarchie a šlechty. Jako bylo úkolem feudalismu potříti anarchii, tak monarchie zničila feudalismus a sama ustupuje demokracii. Dnes se udržují jen monarchie, kde je demokratický vývoj a kde panovníci svě-řují vládu osobám, které mají důvěru lidu. Je ilusí, že panovník hájí zájem celku. Hájí hlavně zájem svého rodu a pak svých přívrženců. Hlavně v monarchii požívají bohaté třídy různých výsad. Panovnické a šlechtické rody nejsou národní; neznají vlasti a nábo-ženství, nýbrž jen rodové zájmy. I v demokracii je korupce a nízkost. Lidská povaha se nemění s politickými soustavami a dobré zákony nevytvoří samy dobré občany. Ale v demokracii je větší svoboda kritiky a mocnější veřejné mínění než v autoritářském státě.

Devátá a desátá kapitola rozbírají dvě negace demokracie: nacionalismus a socia- lismus. Nitti odsuzuje nacionalismus jakožto mlhavou doktrinu, která operuje předsudky a omyly minulosti a nepřesnými pojmy státu, národa, vlasti, které si navzájem plete a zaměňuje. Tak na př. národ netvoří ani rasa ani jazyk. Je to historický útvar, vytvořený aktem vůle. Národní jednota se tvoří dlouhým společným životem a dějinami. (Národ belgický, národ americký!) Právě tak rasy: není rasy francouzské nebo germánské, jsou jen národy vytvořené různými rasami. Francouzská nebo italská krev není méně smíšená než americká. Pocity národa nemají než v malém měřítku původ ethnický; většinou jsou výrazem společného života, civilisace, citů. Rovněž nejsou ethnického původu různá hnutí, jako panslavismus, pangermanismus, jsou to politické programy. Nacionalismus není ani doktrinou, jsou to obnovené tradiční předsudky, založené na malicherných, ne vždy nezištných ješitnostech hrstky intelektuálů. Nacionalismus podněcuje nízké city a vášně. — Socialismus byl ve svých počátcích protidemokratický. Marx, Proudkon, dnes ještě Sorel, mají stejný odpor k demokracii. Byla to reakce proti přepjaté politické de- mokracii, která věřila v prvním nadšení, že všechny otázky, tedy i hospodářské, lze roz- řešit dobytím politických práv. Nitti rozbírá podrobně marxismus, který pokládá za mystické, utopistické a chimerické učení, které málokterý socialista zná a jehož před- povědím už ani orthodoxní marxisté nevěří. Socialistické strany jsou dnes vzdáleny marxismu tak jako církve je vzdálena prvotního křesťanství. Mají moc, finanční pro- středky, vysílají zástupce do vlády a do státní správy. Socialismus ztratil mystický ráz, revolučního ducha a nadšenou víru. Idea boje ustoupila ideji strany. Socialismus se dnes stal demokratickou stranou, která proniká do různých vrstev a musí hájit četné zájmy těchto vrstev. Marxismus je dnes překonán, ale třeba přiznat, že hrál užitečnou úlohu: v intelektuálním světě vyvolal zdravou reakci proti svému vývojovému a předpovída- jícímu pozitivismu, v sociálním životě vyvolal veliká dělnická hnutí, dobývací sociální zákonodárství a reformy.

Dvanáctá kapitola probírá kritiky demokracie. Nitti uznává, že mnohé jsou prav- divé, ale týkají se spíše lidské povahy a fakt, jež pozorujeme ve všech společnostech. Jde o to, jsou-li četnější v zemích svobodné demokracie či v zemích autoritářské vlády. Všechny vady každého režimu třeba srovnávat se stavem, v němž byla země dříve,

případně se stavem jiných zemí. Jinak nemá diskuse smyslu. Dnes působí demokratické země dojem největší stálosti a bezpečnosti. Demokracie prosperující střední třídy je nejen protirevoluční, nýbrž přímo konservativní. Mluví se mnoho o vládě lidí nekompetentních. Ale kdo je kompetentní v dnešním složitém životě a dnešních složitých otázkách? Je ilusí, že nejlepším ministrem školství je universitní profesor a nejlepším ministrem obchodu obchodník. Téměř všichni bankéři, kteří se stali v Evropě ministry financí, dosáhli prostředních výsledků. Velké finanční reformy neprovedli finančníci. Politika je duševní dispoice, která vyžaduje určitých vědomostí, ale hlavně vášní a temperamentu. Předsedové vlády musí mít schopnost řídit. Politika není vědou; umění řídit lidi a vládnout jim je nadáním a nikdo se mu nenaučí z knih. — Pojednávaje o t. zv. hospodářském parlamentu stavovského zastoupení pochybuje Nitti, že by byl lepší než dnešní parlament. Stát není jen hospodářským útvarem; vnitřní boje nejsou jen hospodářské, nýbrž i sociální a náboženské. Stavovští zástupci by byli méně připraveni pro pochopení takových obecných problémů. Není možno starat se jen o stavovské zájmy, nýbrž je třeba myslet na politiku vnitřní, zahraniční, finanční, náboženskou atd. Výběr, který vzejde z voleb, není vždy nejlepší, ale byl lepší systém založený na dědičných výsadách a obklopují se diktátoři lidmi podle jejich zásluh či podle toho, jak jim dovedou sloužit? Demokracie má tu výhodu, že nedostatky zástupců jsou zjevnější, mohou se kritisovat a často neodolají v boji stran. V svobodné zemi má téměř každý politik nepřítele a tak nikdo neujde buď trestu za své chyby nebo se aspoň musí hodně omezovat. Když čteme časopisy demokratických zemí (zvláště opoziční, komunistické a nacionalistické), máme dojem, že je v nich úplná korupce a zbahnělý veřejný život. Zato v časopisech zemí autoritářských je život těchto zemí líčen jako pozemský ráj. Třeba ovšem říci, že líčení korupce nepřinášejí jen opoziční časopisy krajní levice, nebo pravice. Často to jsou listy bez politické linie, které si chtějí udržet zájem čtenářů a zvětšují každou nepatrnou příhodu. Potřebují svůj každodenní skandál a když ho nemají, snaží se jej vymyslet.

Třináctá kapitola popisuje změny v mravech a zvycích, které se udály, zatím co se tvořila demokratická zřízení, zvyšování vzdělání, životní úrovně. Nitti se vyslovuje zde pro úplnou rovnoprávnost žen. Není pravé demokracie, kde polovina obyvatelstva nemá politických práv. Ženské volební právo posílí demokracii, neboť uvědomělé ženy vychovávají své děti v demokratických zásadách, kromě toho jsou ve volbách umírněnější a přispívají tak k stálosti režimu.

Čtrnáctá kapitola je polemika proti marxismu, zejména proti jeho tvrzení, že kapital se bude stále zvětšovat a soustřeďovat a dělnictvo bude upadat stále do horší bídy. Nitti ukazuje, že bohatství se rozděluje stále na širší okruh obyvatelstva, že se jeví tendence zvyšování středních příjmů a že dělníci (kromě mimořádné doby krise) žijí dnes mnohem lépe než v minulém století. Nitti vítá fakt, že střední třída mohutní. Demokracie je silná jen tam, kde ji podporuje početná a prosperující střední třída, kdežto tam, kde je hrstka boháčů proti většině chudáků, je možná jen diktatura nebo revoluční bouře.

V patnácté kapitole uvažuje N., proč se dnes jeví na mnoha stranách odklon od demokracie. Demokracie nedovedla dosud provést svůj základní úkol: umožnit, aby co největší počet lidí rozvinul své schopnosti a zrušit — v mezích možnosti — všechny výsady, které nespočívají na osobních zásluhách. V zásadách demokratického zřízení jsou živly nepořádku a odpůrci demokracie je ještě zveličují. Tak všeobecné hlasovací právo

přineslo některé potíže (problém stran organisujících značné voličské masy), ale v celku vyjadřuje lépe potřeby a přání kolektivity než jiné způsobu výběru. Lidé, kteří zemi vnu-
cují diktatury, nejsou lepší, naopak horší než průměr volených zástupců. Ovšem demo-
kracie má i jiná nebezpečí: jsou to demagogové, zvláště v zemích, kde řečnické umění
vede k vládě, tyranství většiny (zákaz Darwinova učení na některých amerických uni-
versitách), přílišná centralisace a byrokratisace, tisk, který podněcuje nízké vášně, roz-
sévá zmatek a otravuje mezinárodní vztahy.

Za hlavní příčinu nesnází pokládá však N. veliká, nekontrolovaná bohatství, která
touží po moci a působí zmatek. Celkový blahobyt je dnes lepší, než byl v minulých do-
bách, ale při tom hrstka lidí má nesmírné bohatství, které jí dává moc. Rozdělení tohoto
bohatství by nezvětšilo obecný blahobyt, ale problém není ani tak hospodářský jako
mravní a politický. Demokracie není možná tam, kde několik set lidí disponuje ohrom-
nými finančními prostředky a kontroluje přímo nebo nepřímo tisk. Toto bohatství nejen
vládne a korumpuje, nýbrž ospravedlňuje i nenávist středních tříd a lidu — další element
nepořádku.

Také válka je stále nebezpečím. (Kap. XVI.) Tisk šíří pocity nedůvěry a nepřá-
telství, mládeži se věštěje při vyučování dějin nenávist k jiným národům. Taková vý-
chova zmate ideje celé generace. Tím, že se šíří nedůvěra a lící nebezpečí, připravuje
se válka. Před dvěma stoletími si národy nedůvěřovaly mnohem méně. Válku připra-
vují téměř vždy reakční kruhy, které jí chtějí dosáhnout svého ideálu moci. Největším
nebezpečím je však, že demokracie zachovávají politickou strukturu starých monarchií:
je stále tajná diplomacie a zahraniční politiku dělá několik lidí, často bez kontroly par-
lamentu a veřejného mínění. Proto je tato politika tak nejistá. N. si necení mnoho diplo-
matů. Politické a hospodářské listy informují lépe než vyslanci. Kromě toho jsou vy-
slanci pod stálým přímým dohledem vlády (telegraf, telefon), nemají už vlastní inicia-
tivy a čekají vždy na instrukce. Tak diplomaté nemají příliš mnoho práce. Vyrůstá
v nich aristokratická kasta, která ztratila všechny své bývalé funkce, ale setrvačností
se věnuje aspoň drobným, zákulisním intrikám, které ohrožují mír. N. by zrušil diplo-
máci a ponechal jen konsulární zastoupení, které užitečně hájí zájmů občanů. Demo-
kracie nepřinesly mír nejen proto, že jsou obklopeny diktaturami, ohrožujícími jejich
existenci, nýbrž také proto, že samy pokračují v monarchistických způsobech, pokrač-
ují v tajné diplomacii. Mír přinese jen obecný demokratický duch, který nebude ohro-
žován otázkou bezpečnosti.

Dnes mluví všichni o míru a válku vychvaluje jen malá menšina: nacionalisté, jimž
je válka svatá, a revolucionáři, kteří doufají, že z ní vzejde revoluce. Ale za touto men-
šinou stojí velký válečný průmysl, který kontroluje tisk a finančními prostředky dodává
této menšině odvahy a útočnosti. Reakční strany se přidávají k protimírovým akcím,
protože doufají, že válka přinese podrobení a poslušnost nižších tříd, a nevidí, že z mo-
derní války vznikají revoluce. Proti válce jsou dělnické organizace, většina intelektuálů,
střední stav, zemědělci. Ale tato většina je rozstříštěna a nemá finančních prostředků.
Válka nezmizí však také, pokud se bude udržovat staré pojetí vlasti, která je nade vším,
a státu naprosto svrchovaného. Válka nezmizí, pokud nebude opravdová Společnost ná-
rodů, která bude závazně řešit mezinárodní spory a bude mít možnost prosadit svá roz-
hodnutí.

Náboženství s moderní demokracií je obsahem sedmnácté kapitoly. Náboženství
nemá už sice dnes takový význam jako dříve, přes to však působí stále na sociální a

politický život. N. zkoumá hlavně poměr katolicismu k demokracii. V základních textech katolické církve není nic, co by vylučovalo její soužití s demokracií, ale její politická nauka byla vždy negací demokracie. Liberální výchova a demokratický duch učinily z náboženství věc svědomí; připouštějí všechna náboženství jako stejně úctyhodná, protože mají společný mravní základ. Není pravé demokracie bez svobody vyznání, vyučování, mínění, v pravé demokracii musí být stát mimo církev a nad nimi. Škola má vytvořit laické svědomí, aniž by rušila svobodu svědomí náboženského. Náboženství patří do rodiny a do církve: škola má vzdělávat, dávat občanskou výchovu a učit úctě ke všem náboženstvím. To vše jsou zásady, které odporují katolické politické nauce. Církev se však dovede přizpůsobit a mění svou politiku podle poměrů. Kde jsou katolíci ve většině, směřují vždy ke konservativní reakci, kde jsou v menšině, směřují k demokracii a dožadují se náboženské svobody. Ale všechna moderní demokratická hnutí, zřízení velikých republik, rozšíření vzdělání, uskutečnila se až po reformaci a jako její následky. Reformace přinesla základy moderní svobody: svobodu myšlení, shromažďování, diskuse, vyučování, svobodu jednotlivcovu, nezávislou na státu a církvi. Z těchto zásad vznikla v Americe první velká republika skutečně demokratická. — Církev katolická se sice přizpůsobuje poměrům, provádí různou politiku, ale všude uplatňuje stejné metody pronikání, které by jí pomohly k moci. Církev se nechce vzdát moci nad svědomími a demokratický stát nemůže tuto moc uznat. Jediným rozřešením tohoto sporu je úplná odluka církve od státu, režim úplné dohody, jak se uplatňuje ve Spojených státech.

Osmnáctá kapitola se zabývá populačním problémem, emigrací, koloniemi. N. je pro svobodnou emigraci a pro rovné právo všech národů v koloniích. Dějiny evropské kolonisace jsou mu dějinami hrůz a zločinů, kde t. zv. civilisace byla jen pláštíkem bezohledného vykořisťování domorodců ve prospěch kapitalistických společností.

Poslední kapitoly díla (XIX., XX., XXI.) jedná o různých formách demokracie a o nejlepším státu. Demokracie je méně v zákonech než v mravech, zvycích každodenním životě — mravy se však vytvářejí jen pomalu. Před našima učima se uskutečňuje generalisace demokracie: mizejí monarchie a zůstávají jen ty, které přijaly demokratické formy, téměř všude je obecné hlasovací právo, dědičné výsady jsou zrušeny, každý občan má právo účastnit se života státu. Stále více občanů se účastní blahobytu, vzdělání, hmotných výhod života — je to obecná vůle žít lépe a mít podíl na dobrodiní společnosti — následek velkých demokratických hnutí. Demokracie přinesla blahobyt, ale aby nedegenerovala, musí si uchovat svobodu. Problém je v tom, jak přeměnit dnešní vojenský stát ve stát hospodářský, v němž by byla výroba podřízena určité kázní. Podle Nittiho nejsou hlavní příčinou krise příčiny hospodářské, nýbrž mravní. Hospodářské formy se změnily, ale my zachováváme city a morálku staré civilisace. Nejsilnější rozkladné živly jsou nacionalistické státy a průmyslové a finanční trusty, které řídí tisk a veřejné mínění. Ty všechny ohrožují svobodu, kterou musíme hájit proti všem, kdo ji chtějí obětovat nějakým vyšším cílům. Neboť mravním může být jen člověk svobodný, svoboda, t. j. neodvislost vůči donucující vůli druhého, je nejvyšší právo, které stálo nejvíce obětí, představuje všechn pokrok minulosti a všechna velká díla budoucnosti. Nutnosti smířit hospodářské formy kooperace s politickými formami svobody nemůžeme nikdy obětovat svobodu svědomí, myšlení a projevu, které jsou základem mravní civilisace.

Demokracie nahrazuje tradici racionalismem. V každodenních bojích nemáme než jediného vůdce: rozum. Většině svítí ještě jen jako matné světlo, ale je to jediné světlo,

kteří klidně vášně a opravuje pudy. Velikou zásluhou demokratických forem je právě, že nutí lidi opouštět tradici a jít za rozumem. Při tom je svoboda nutným základem.

Nitti končí své veliké dílo opětným, nadšeným přiznáním k svobodě, která jediné umožňuje vývoj, je principem života, jedinou udržující a obnovující silou civilisace.

Dr. K. Jk.

REVISE LIBERÁLNÍ DEMOKRACIE S HLEDISKA ANGLICKÉHO LABOURISMU A NĚMECKÉHO NÁRODNÍHO SOCIALISMU.

HAROLD J. LASKI: DEMOCRACY IN CRISIS. Londýn 1933. Allen & Unwin.

H. NICOLAI: GRUNDLAGEN DER KOMMENDEN VERFASSUNG. Berlin 1933. Hobbing-Verlag.

Representativní instituce demokratických ústav, jak je vytvořila éra liberalistická, v posledních letech ztrácejí na oné nepochybné jistotě a přesvědčivosti, kterou měly po dlouhá desetiletí svého vývoje. Nejen ve východní i střední Evropě, také ve státech staré tradiční demokracie západu přicházejí, kdož si kladou otázku, zda a do jaké míry by bylo záhodno revidovat základy zavedených institucí. Referujeme zde o dvou spisích z letoška, a klademe je vedle sebe ne proto, že bychom jejich autory chtěli stavět do jedné řady, že bychom pokládali Nicolaiovu studii za stejně hlubokou a velkorysou, jako filosoficky založené dílo Laskiho, nýbrž jediné proto, poněvadž formulují revisionistické názory s hledisek politicky stejně aktuálních, byť ovšem diametrálně protichůdných.

I.

Profesor politických věd londýnské university, H. J. Laski, prozrazuje celým svým dílem původ nikoli anglosaský. Stejně tak v této nejnovější knize. Tam, kde anglické myšlení stále ještě by si zachovávalo víru v kontinuitní linii ústavního vývoje, kde ono politickou revoluci nestaví proti evoluci, nýbrž nalézá syntesu obého zároveň; Laski buduje velmi ostře protiklad kapitalistického dnešku a socialistického zítřku, mezi nimiž bude — podle něho — i v Anglii prostředkovati pravděpodobně ústavně-politický převrat. Laski ovšem jest toho dalek, aby byl stoupencem komunisující diktatury; metody hlásané III. internacionálou jsou mu ovšem cizí. Věřící, že převratu musí předcházet takový stav myslí naprosté většiny obyvatelstva V. Británie, za něhož všechno jiné řešení obecné politické krise — kromě onoho socialistického, jež sám hlásá — bude sledováno nedůvěrou a sklamaním. Teprve po této přípravě myslí — pro něž ovšem podle jeho názoru doba dozrává, nadejde rozhodná chvíle.

Z knihy, o níž zde referujeme, prozrazuje nám autorovu představu revise demokratických institucí toliko druhá kapitola (The decay of representative institutions), a to ještě jen nepřímou, jeví se spíše v kritice parlamentárního zřízení stávajícího, nežli v pozitivních návrzích vlastních. Kapitola první (The illusion of security) analyzuje především psychologický stav dnešního evropského lidstva, jež kolísá ve svých dosavadních jistotách, zatím co kapitola třetí (Authority and discipline in capitalist democracy) a čtvrtá (The revolutionnary claim) jedná o tom, jak autorita mravních ideálů, které uznává liberální společnost, slábne a jak se dějí pokusy nahraditi ji autoritou moci a síly, jakož i o autorově thési, že revoluce není v Anglii požadavkem nikoho, ani vrstev postižených přítomným stavem společnosti, že by však mohla být smutnou nutností.